

Bogáti Fazakas Miklós históriás énekei és bibliai parafrázisai (Énekek éneke, Mózesi diadalversek, Jób könyve), 1575–1598. Sajtó alá rendezte Ács Pál, Etlinger Mihály, Pap Balázs, Szatmári Áron, Szentmártoni Szabó Géza és Zsupán Edina (Budapest: Balassi Kiadó, 2018, Régi Magyar Költők Tára XVI. századbeli magyar költők művei, új folyam, sorozatszerk. Szentmártoni Szabó Géza, XIII/A), 502 pp.

A Régi Magyar Költők Tára 16. századbeli magyar költők műveit feldolgozó sorozata a 19. század végén indult, s amint látjuk, a gyakran szegényesnek mondott 16. századi irodalmunk versszerzőinek kritikai igényű kiadása a mai napig aktuális feladat a kutatók számára.

Jelen kötet Bogáti Fazakas Miklós (1548–1598 k.) históriás énekeit és bibliai parafrázisait közli XIII/A kötetjelzéssel. A sajtó alá rendezést egy Ács Pál által vezetett, az NKFI által támogatott munkacsoport végezte. A második, B kötet Bogáti Fazakas zsoltparafrázisait és Apocalypsis-kommentárját tartalmazza majd.

Olyan életmű kritikai kiadásának első felét tarthatjuk tehát a kezünkben, amely ezidáig teljességében, kritikai igénnyel átírva, jegyzetekkel és kísérőtanulmányokkal ellátva nem jelent meg, bár az életmű bizonyos részének több kiadása volt, akár az elmúlt időszakban is.

Bogáti Fazakas Miklós életműve több szempontból is érdeklődésre tarthat számot. Egyrészt jelentős számú verses szöveggel gyarapította a 16. századi magyar irodalmat, másrészt ő fordította le először verses formában ma-

gyar nyelvre a teljes zsoltpárkönyvet. Versszerzői munkásságán túl mindenképp fontos megemlékezni a költészetétől elválaszthatatlan unitárius prédikatori voltáról és tanári szerepéről. A kritikai kiadás Dán Róbertre hivatkozva több helyen is határozottan amellett foglal állást, hogy Bogáti Fazakas Miklós teológiai szempontból egyértelműen radikális antitrinitárius nézeteket vallott, melyet a szombatosságtól el kell határolnunk.

Gondolhatnánk, hogy a teológiai nézetek pontos tisztázása nem lenne szükségszerűen ennek a kötetnek a feladata, hanem a következőnek, mégsem tekinthetünk el Bogáti nonadorantista voltától, ha a vallásos, erkölcsi tanító/nevelő szándékkal írt históriáiról és bibliai parafrázisairól beszélünk. Bogáti ugyanis mindenütt, az antik történetek átdolgozásánál is igyekszik a keresztény erkölcsre oktatni, krisztianizálni, keresztény világméretet építeni, ahogyan ezt a kötet tanulmányai számos helyen kifejtik. Ám mielőtt az új kutatási eredményeket részleteznénk, érdemes a kritikai kiadás szerkezeti struktúráját követve megismerkedni a kötettel.

A *Régi magyar költők tára* sorozathoz híven az előszó után a szövegköz-

lés található. Minden kritikai átirathoz bőséges, pontos és alapos jegyzet tartozik, amelyben a keletkezési körülményekről, az esetlegesen felmerülő attribúciós kérdésekről, a szövegek forrásairól és a variánsokról olvashatunk. A jegyzeteket két tanulmány követi: az egyikben Szentmártoni Szabó Géza Bogáti Fazakas Miklós életének főbb eseményeit mutatja be, a másokban Zsupán Edina ismerteti Bogáti viszonyát a forrásszövegeihez. A kötet végén a mutatók mellett kottamelléklet és a korai nyomtatványokat és kéziratokat szemléltető képmelléklet található.

A históriák és bibliai parafrázisok a mai helyesírásra átírva, modernizálva készültek el. A sajtó alá rendezők – örvendetes módon – azért döntöttek a modernizált átirat mellett, mert a nyomtatott forrásokban fennmaradt szövegekből a mai fejlett digitális technológia mellett inkább érdemes jó minőségű faksimile kiadásokat készíteni, mint betűhív átiratokat. A modernizált átiratban közzétett szövegek pedig könnyen olvashatók, s kiváló alapjai lehetnek a népszerűsítő kiadásoknak.

A kötetben előbb Bogáti Fazakas hét históriája olvasható (*Szép história az tökéletes asszonyállatokról; Három jeles főhadnagyoknak vetélkedések; Ester dolga; Szkenderbég históriája; Ez világi nagy sok zűrzavarról; Aspasia asszony dolga; Demeter király históriája*), majd a bibliai parafrázisok (*Énekek éneke; Parafrázisok Mózes könyveiből;*

Jób könyvének parafrázisa) következnek.

A szövegek jegyzetei nagyon részletesen és pontosan mutatják be az egyes históriák, illetve parafrázisok kiadási adatait, felsorolják a strófa képletet, a dallamot és az akrosztichont. Mindenütt olvashatunk a szövegek forrásairól és a versek címzettjeiről is. A tárgyi jegyzetek pedig rendkívül alaposak, az értelmezéshez minden szükséges információt megkap az olvasó.

Az *Ester dolga* című história és a *Parafrázisok Mózes könyveiből* főcímet viselő bibliai parafrázisok esetében a szerzőség kétséges volt. A jegyzetben azonban meggyőző érvelést kapunk, hogy ezek a versek Bogáti Fazakas Miklós szerzeményei. Az *Ester dolga* esetében a korábbi szakirodalomból már ismert érveket erősítik meg a sajtó alá rendezők. Mózes könyveinek parafrázisait bizonyos stílusjegyek, az argumentatív akrosztichon használata és egyebek miatt – Dán Róbert nézeteivel ellentétben – Bogáti Fazakas alkotásának vélik, s az olvasó hajlamos egyetérteni a logikus érveléssel.

A hiánypótló, modern átírás miatt a szakma képviselőin túl a hívek, az érdeklődők számára is élményszerűen olvasható históriák és bibliai parafrázisok után Szentmártoni Szabó Géza Dán Róbert – mára több helyütt újragondolásra érdemes – kutatásaira alapozva ismerteti Bogáti Fazakas Miklós életének főbb eseményeit. Az évekre bontott életrajz a Bogáti birtokában

lévő kalendárium bejegyzéseiből is idéz, s gyakran él hipotézisekkel. Az életeseményeknél ki kell tekinteni a zsoldárkönyv megírására és annak utóéletére is, ám ennek kapcsán az ismeretű néhol pontatlan és következetlen. Az unitárius gyülekezeti énekeskönyvekről egy helyütt (453. o.) például tévesen azt írja, hogy a legkorábbi fennmaradt énekeskönyv az 1632-es kiadású, de a 458. és a 461. oldalon már idézi a valóban legkorábbi (1602–15 közötti) énekeskönyv címét is. A Bogáti-zsoldárokat tartalmazó nyomtatványok felsorolásánál (461. o.) számba veszi az 1635-ös unitárius imaénekeskönyvet is, amely viszont töredékesen maradt fenn, így nem tudhatjuk bizonyosan, hogy tartalmazhatott-e Bogáti-zsoldárt, csak feltételezhetjük.

Zsupán Edina tanulmánya a kötet végén, a mellékletek és mutatók előtt kapott helyet. A szerző elemzi Bogáti Fazakas Miklós viszonyát a forrásszövegeihez, s kiemeli, hogy Bogáti milyen figyelemre méltó klasszikus műveltség birtokában volt. A tanulmány megjelöli a históriás énekek forrásait, majd ismét hangsúlyozza a kritikai ki-

adás során megállapított fontos új eredményt, hogy a bibliai parafrázisokhoz Bogáti Fazakas használta a *Septuaginta* görög nyelvű szövegét – ahogyan azt korábban már Dán Róbert is valószínűsítette –, de a *Vulgata* párhuzamos alkalmazása is minden esetben kimutatható (473. o.).

A *Krisztianizáció* című fejezet (473–474. o.) példákkal szemlélteti, hogy a klasszikus szövegeket feldolgozó históriákból Bogáti hogyan mellőzi a pogány istenvilágot, s milyen módszerrel formálja át az eredeti műveket a keresztény világképre. Kitér továbbá arra, hogy milyen poétikai eljárások jellemzik a Bogáti-verseket az eredetiekhez képest: egyszerűsít, tömörít, de olykor bővít is, a humort azonban kerüli.

Összefoglalva tehát Bogáti Fazakas Miklós históriáinak és bibliai parafrázisainak kritikai igényű kiadása hiánypótló mű, mely mögött hatalmas és alapos filológiai munka áll, s az olvasó a kötet megismerése után nem tehet mást, mint várja a folytatást, amellyel teljessé válik az életmű kritikai kiadása.

Hevesi Andrea